

Stereotypowy wizerunek Polaka w Niderlandach versus poprawność polityczna

mgr Katarzyna Radomska

Słowa kluczowe

stereotyp, językowy obraz świata, poprawność polityczna, język inkluzywny/neutralny

Kontakt

Polska Akademia Nauk Społecznych
i Humanistycznych w Londynie
katarzyna.radomska@passhlondyn.eu

Abstrakt

Stereotypy jawią się jako aktywowana automatycznie część składowa oglądu rzeczywistości, pomagają stworzyć „językowy obraz świata”. Wyraźna rola stereotypów jako nośnika określonych znaczeń czy uwikłań kontekstowych kształtuje tożsamość zbiorową, w szczególności na emigracji. Zestawienie pojęć dotyczących relacji rodzinnych w dwóch różnych kodach językowych (tutaj w polskim i niderlandzkim) wskazuje na jawne funkcjonowanie stereotypów kulturowych. Natomiast rozważania na temat stereotypizacji wizerunku Polaka w Niderlandach poparte są przykładami współczesnych produkcji filmowych. Końcowe wnioski dotyczą zastosowania języka neutralnego, który poprzez swoistą „cenzurę”, nazwaną „poprawnością polityczną” znacząco ograniczającą mowę nienawiści w przestrzeni publicznej.

1. Wprowadzenie

W kulturowo różnorodnym Lowanium (*Leuven*), w samym sercu Belgii, Polacy stanowią piątą¹ największą grupę etniczną z ponad 160 obecnych w mieście narodowości. Ta proporcjonalność mieszkańców nie powinna dziwić, gdyż intensywną obecność Polaków na terenie Królestwa Belgii datuje się już od XIII wieku, kiedy to polscy

¹ <https://pers.leuven.be/nieuwe-bevolkingcijfers-voor-leuven>; 1. największą grupą są Holendrzy (1.725os.), 2. Chińczycy (1.645), 3. Hindusi (1.277), 4. Włosi (1.273).

kupcy i drukarze docierają do Antwerpii, a handel między miastami flandryjskimi i polskimi rozwija się bardzo prężnie. Położenie Lowanium nad rzeką Dijle w księstwie Brabancji sprawia, że już od XI wieku miasto staje się najważniejszym ośrodkiem handlowym regionu, o czym dowiadujemy się z *Notatek kupca krakowskiego w podróży do Flandrii (1401– 1402)*², spisanych przez Henryka Smeta, pomocnika kupca krakowskiego Jana Slepkočila. Należy również dodać, iż w owym czasie ogromny wpływ na obecność Polaków we Flandrii odgrywa utworzenie (w 1425r.) największego wówczas uniwersytetu w Niderlandach, słynnego Katolickiego Uniwersytetu Lowańskiego, gdzie studiuje wielu Polaków, m.in. Jerzy Ossoliński, późniejszy mąż stanu i dyplomata; Stanisław Albrycht Radziwiłł oraz Łukasz i Krzysztof Opalińscy. Ponadto, godnym zaznaczenia jest fakt, iż na tym najstarszym uniwersytecie w Niderlandach, słynny polski teolog, Jan Łaski, jest cenionym wykładowcą, a ks. Idzi Radziszewski, założyciel Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, broni rozprawy doktorskiej pod kierunkiem kardynała *Désiré Félicien François Joseph Merciera Merciera* (1900 r.).

Przełomowe wydarzenia historyczne, m.in. uwłaszczenie chłopów, emancypacja Żydów na ziemiach polskich, powstanie listopadowe oraz I wojna światowa tworzą warunki do masowej emigracji zarobkowej do Niderlandów. Ponadto, wspólna walka w czasie II wojny światowej oraz wyzwolenie Flandrii przez polskich żołnierzy z I Dywizji Pancerniej, dowodzonej przez gen. Stanisława Maczka, umacnia przyjaźń obu narodów³. Należy dodać, że nową fazę stosunków polsko-niderlandzkich obserwuje się wraz z wprowadzeniem stanu wojennego w Polsce, kiedy to wielu Belgów angażuje się w tzw. sprawę polską poprzez organizację konwojów humanitarnych do kraju nad Wisłą. Jednakże postępująca sowietyzacja Polski pogłębia przepaść pomiędzy cywilizowanym Zachodem a komunistycznym Wschodem. Po zakończeniu zimnej wojny i obaleniu muru berlińskiego, znów zaznacza się masowa emigracja zarobkowa, np. do kopalni w Limburgii (obszar w pobliżu granicy belgijsko-niderlandzkiej).

² A Pawiński. *Notatki kupca krakowskiego w podróży do Flandrii z r. 1401-1402*. „Biblioteka Warszawska” 1872 t. 3 s. 58-73.

³ M Venken; K Zalewski, *Powojenne losy żołnierzy 1. Dywizji Pancerniej dowodzonej przez Generała Stanisława Maczka w Polsce. Wstępna analiza porównawcza*, 2012

2. Koncepcja językowego obrazu świata

Akcesja Polski do Unii Europejskiej, otwarcie granic państwowych wewnątrz wspólnoty oraz uwolnienie belgijskiego rynku pracy stworzyło wiele nowych możliwości dla polskich migrantów w społeczeństwie flamandzkim, jednocześnie wzbogaciło wspólnotę międzynarodową o nowe elementy kulturowe. Kontakty między różnymi narodami – zwłaszcza w ramach jednej wspólnoty kulturowej i społecznej – skutkuje przenikaniem się kultur i różnych języków, co z kolei kształtuje nowy językowy obraz świata. W efekcie różnice między językowymi obrazami świata zawartymi w różnych językach stają się coraz częściej zatarte w środowiskach wielojęzycznych (Pisarek 1978: 143).

Koncepcja językowego obrazu świata (JOS), ukształtowana przez dwudziestowiecznych badaczy Wilhelma von Humboldta, Leo Weisgerbera i Helmuta Gippa, pozostaje współcześnie jedną z najbardziej znaczących teorii w językoznawstwie kognitywnym, na co wskazuje Janusz Anusiewicz w artykule *Problematyka JOS w poglądach niektórych językoznawców i filozofów niemieckich XX wieku*. Język ukształtowany w wyniku ludzkich doświadczeń, historii i kultury narodowej lub wspólnotowej jest postrzegany jako swoiste odzwierciedlenie kultury i tożsamości danej wspólnoty. Można zatem przyjąć tezę, że odbicie językowej rzeczywistości stanowi w dużej mierze kulturowo naznaczona, swoista wizja rzeczywistości obiektywnej i zbiorowej. Jerzy Bartmiński skupia się w swojej pracy na badaniu językowego obrazu świata będącego ważnym elementem w procesie poznawczym dla porównania kultur narodowych (Bartmiński 1999: 12):

(...) Językowy Obraz Świata jest zawartą w języku, różnie zwerbalizowaną interpretacją rzeczywistości dającą się ująć w postaci zespołu sądów o świecie. Mogą to być sądy „utrwalone”, czyli mające oparcie w samej materii języka, a więc w gramatyce, słownictwie, w kliszowanych tekstach (np. przysłowia), ale także sądy presuponowane, tj. implikowane przez formy językowe, utrwalone na poziomie społecznej wiedzy, przekonań, mitów i rytuałów.

Z kolei definicja Ryszarda Tokarskiego, z 1993 r. w *Encyklopedii kultury polskiej XX wieku* (tom 2.) nie wskazuje dokładnie, które elementy odgrywają największą rolę w analizie językowego obrazu rzeczywistości:

Językowy obraz świata w ogóle to zbiór prawidłowości, które można znaleźć w kategoriach powiązaniach gramatycznych (dotyczących fleksji, słowotwórstwa i składni) oraz w strukturze semantycznej leksykonu, które wskazują na osobliwe postrzeganie poszczególnych elementów świata, hierarchii istniejącą pomiędzy, a wartościami akceptowanymi przez daną społeczność językową.

Język zatem jawi się jako narzędzie wartościujące i ma charakter dynamiczny, a jego struktura poddawana jest nieustannej modyfikacji, mimo tego uważa się, że to właśnie język przechowuje całokształt wiedzy, norm, wartości oraz przekonań, a tym samym kształtuje bardzo wyraźnie doświadczenia jednostki lub zbiorowości, wywierając wpływ na sposób postrzegania rzeczywistości, jej upraszczania lub kategoryzowania (por: Anusiewicz 1999: 269–81). Można przyjąć, że czynnik aksjologiczny jest też stałym elementem językowego obrazu świata. Jednocześnie Jerzy Bartmiński (2006d: 134) zauważa jednak, że aksjologiczna wartość użycia języka nie zawsze jest taka sama. Jako przykład podaje język potoczny, który jego zdaniem zawiera największy ładunek emocjonalny w przeciwieństwie do języka urzędowego czy naukowego. Bartmiński upatruje przyczyny braku ładunku emocjonalnego nie tylko w stylach, ale przede wszystkim w ich intencjach.

3. Różnorodność językowego obrazu świata

Ważnym aspektem koncepcji językowego obrazu świata są różnice językowe polegające na niedokładnej adekwatności każdego obrazu określonego w języku (ojczystym) w stosunku do jego identycznego odpowiednika w innym języku (obcym). Zakłada się zatem, że istnieją znaczne dysproporcje w opisywaniu zjawisk pomiędzy użytkownikami poszczególnych języków, ponieważ ich doświadczenia i światopogląd są zróżnicowane. Zobrazowana rzeczywistość jest zatem postrzegana jako przykład kulturowych różnic znajdujących odzwierciedlenie w użytym leksykonie, a spowodowanych różnymi warunkami życia i otoczenia. Można wyszczególnić powtarzający się schemat, który potwierdza wcześniejsze refleksje, bowiem najbogatsze słownictwo dotyczy zwykle tych dziedzin, które mają największe znaczenie dla danego

społeczeństwa lub poszczególnej grupy społecznej. I odwrotnie: słownictwo opisujące zjawiska mniej ważne w życiu społecznym obszerne nie jest. Można zatem uznać, że język jest modelowany przez społeczne doświadczenia użytkowników danego języka i w konsekwencji determinuje obraz świata, tworząc jego językowy obraz.

Jerzy Bartmiński (2006a: 12) definiuje językowy obraz świata jako *interpretację rzeczywistości, którą można odnaleźć w języku jako złożenie różnych poglądów na świat*. Taka interpretacja rzeczywistości wyraża się zatem nie tylko w powszechnie używanych elementach językowych, ale także w skontekstualizowanych tekstach lub rytuałach, w których można doszukiwać się konwencji społecznych. Toteż prawidłowe rozumienie językowego obrazu świata powinno być oparte na interpretacji rzeczywistości, a nie na wiernym jej odbiciu. Według Bartmińskiego (2006a: 20) wszelkie badania nad językowym obrazem świata powinny uwzględniać *co najmniej sześć punktów, które odpowiadają podstawowemu modelowi komunikacji*:

KTO (autostereotyp: kim jesteśmy?)

Z KIM (heterostereotyp: kim oni są?)

GDZIE (konceptualizacja przestrzeni i miejsca w niej człowieka)

KIEDY (konceptualizacja czasu, w którym my i oni żyjemy)

DLACZEGO (wartości, które obowiązują w „naszym” świecie)

JAK KOMUNIKUJE (moc ekspresji, którą mamy w różnych rejestrach).

W ten sposób nasza rzeczywistość nie tylko określona zostaje przez autostereotyp i heterostereotyp, ale także przestrzeń i czas, w których żyjemy, tym samym definiując wartości obowiązujące w „naszym świecie” poprzez naszą zdolność do wyrażania tego, co posiadamy w różnych rejestrach. Przyjmuje się zatem, iż obraz świata zależy od systemu wartości, który jest ściśle powiązany z punktem widzenia i perspektywą użytkowników języka. W rzeczywistości to system wartości jest decydującym czynnikiem determinującym nasze postrzeganie świata, przez co zostaje wzmocniona kulturowa i społeczna tożsamość użytkowników języka.

4. Podmiotowa koncepcja obrazu otaczającej nas rzeczywistości

W tym miejscu przydatne będzie przywołanie rozróżnienia poczynionego przez J. Bartmińskiego na przedmiotowy oraz podmiotowy językowy obraz świata. Pierwszy z wymienionych odnosi się do obrazu rzeczywistości „zastygłej” w strukturze danego języka naturalnego. Podmiotowy językowy obraz świata natomiast to indywidualna czy raczej subiektywna wizja świata. Odnosi się on do prezentacji autorskiej, nieznajdującej oparcia w strukturze języka oraz twórczej wizji czy też osobistego sposobu postrzegania otaczającej rzeczywistości; jest swego rodzaju indywidualną kategoryzacją rzeczywistości. Podmiotowy językowy obraz świata wymaga zatem od użytkownika kreatywności językowej, umiejętności efektywnego wykorzystywania dostępnych środków językowych, a także dostatecznych umiejętności stosowania perswazyjnych środków językowych. Rozróżnienie to zwraca uwagę na pewnego rodzaju paradoks – stereotyp przechowuje określony system norm, wartości, idei, poglądów, konstytuuje przedmiotowy językowy obraz świata wykorzystywany jednak przez twórczego użytkownika języka, potrafiącego w sposób umiejętny operować językiem, i przez to staje się podstawą dla prezentowania autorskiej wizji świata, czyli podmiotowego językowego obrazu świata. W konsekwencji ten wykreowany, indywidualny językowy opis sposobu postrzegania rzeczywistości może zaprzeczać językowemu obrazowi świata zastygłemu w strukturze języka.

5. Stereotypowe postrzeganie świata

Według definicji przedstawionej w Wielkim Słowniku Języka Polskiego stereotyp to *wyobrażenie, utrwalone w świadomości dużej ilości osób, nie zawsze zgodne z rzeczywistością*. Zgoła podobnie stereotyp definiuje Bartmiński:

Stereotyp językowy czy też semantyczny określa się jako zwerbalizowane przekonanie na temat osoby, obiektu czy też zjawiska, przypisujące tym osobom, obiektom czy zjawiskom pewne właściwości czy też cechy. Zwraca się uwagę,

że tak rozumiany stereotyp, czyli swego rodzaju sąd wartościujący czy aksjologiczny, jest utrwalony w strukturze języka, zakorzeniony w nim, a w konsekwencji odporny na zmiany oraz nieweryfikowalny. Nieweryfikowalność tego sądu stanowi rezultat faktu, że jest on uogólnieniem, generalizacją, której treść odnosi się do wszystkich obiektów danej klasy. Stereotypowy sposób postrzegania kotów można określić jako przekonanie głoszące chociażby, że „koty to zwierzęta domowe, cechujące się niezależnością”. Co jednak istotne, tego rodzaju pogląd na temat kotów obejmuje swoją treścią wszystkie koty bez wyjątku, co sprawia, że takiego sądu niepodobna zweryfikować (Bartmiński 2007: 53–71).

Różnice w postrzeganiu i przedstawianiu językowego obrazu otaczającej rzeczywistości wynikają nie tylko z systemu gramatycznego, który narzuca nam widzenie świata, ale przede wszystkim z utrwalonych w świadomości społecznej stereotypów zappełniających deficyty wiedzy o poszczególnych zjawiskach, co z kolei oznacza tworzenie schematów poznawczych.

Wydaje się jednak, że posługiwanie się stereotypami w rozumieniu otaczającego świata jest niezbędne, aby prawidłowo móc odnosić się do zjawisk, osób, przedmiotów, a także aby radzić sobie w różnego rodzaju sytuacjach komunikacyjnych. Zakłada się, że stereotyp jako jeden z elementów znaczenia, umożliwia wzajemne porozumienie pomiędzy użytkownikami języka w obrębie wspólnej społeczności, w ten sposób przyczyniając się do kategoryzowania rzeczywistości. Zgodnie z ujęciem, zaproponowanym przez amerykańskiego filozofa Hilary'ego Putnama w artykule *Znaczenie wyrazu 'znaczenie'*, można stwierdzić, że stereotyp jako jedna ze składowych znaczenia terminów pełni funkcję integrującą daną wspólnotę językową, społeczną, komunikacyjną oraz poznawczą, a nie, jak zwraca uwagę liczne grono badaczy, wartościującą czy polityczną. Mimo różnych koncepcji, podkreśla się niezmiennie swoisty, nierozzerwalny związek stereotypów i języka, uznając tym samym stereotypy za niezbywalne składniki kodu językowo-kulturowego. Zauważa się także, że stereotypy nie zawsze łączą się z uprzedzeniami, choć taki charakter mają stereotypy negatywne. Natomiast naukowy opis stereotypów narodowych polega na ukazaniu językowo-kulturowych obrazów narodowości, ich aksjologicznej ambiwalencji oraz różnych sposobów profilowania bazowych wyobrażeń w społecznych dyskursach, otwiera drogę do dialogu międzykulturowego.

Poniżej wybrane zostały przykłady tych samych lub podobnych zjawisk ukrytych pod pojęciami potocznie używanymi, z dziedziny relacji rodzinnych przedstawianych w dwóch językach. Zabieg ten pokazuje, w jaki sposób język opisuje rzeczywistość oraz wpływa na świadomość użytkowników danego języka, w jaki sposób powielamy stereotypy, których nie można zweryfikować. Przykłady również rewidują ogólnie znane osądy poprzez przedstawienie innych obrazów tej samej rzeczywistości. Wiadomo, że zmiana otoczenia, kultury bądź języka czasami wpływa na inne pojmowanie tych samych określeń. Poniższe porównanie dwóch języków pozwala na zachowanie pewnego dystansu do opisu rzeczywistości oraz zweryfikowanie indywidualnej percepcji poszczególnych zjawisk społecznych w zależności od rozwoju społecznego i otwartości na nowe osobliwości.

Tabela 1 - Zestawienie relacji rodzinnych przedstawianych w dwóch kodach językowych

Pojęcie / obraz w j. polskim	Odpowiednik pojęcia w j. niderlandzkim	Znaczenie pojęcia w j. niderlandzkim
rodzina rozbita, niepełna	<i>Eenoudergezin</i>	„rodzina z jednym rodzicem”; pojęcie o neutralnym znaczeniu, bez obciążenia, dysfunkcji, bez znaczenia pejoratywnego
samotna matka (panna z dzieckiem)	<i>alleenstaande moeder</i>	„samodzielna matka”; pojęcie o znaczeniu neutralnym, bez obciążenia, bez znaczenia pejoratywnego
samotny ojciec „samotny rodzic” ^a	<i>alleenstaande vader</i> <i>alleenstaande ouder</i>	jw. „samodzielny ojciec” jw. „samodzielny rodzic”
stara panna, stary kawaler (singielka, singiel)	<i>Singiel</i>	pojęcia zapożyczone z ang., potocznie używane, połączone ze stylem i sposobem życia, bez pejoratywnego znaczenia

Tabela 1 (cd.)

nie ma jak u mamy...	<i>hotel mama</i>	„bezpieczna przystań z wiktem i opierunkiem” – wyrażenie o nieco innym znaczeniu w j. niderlandzkim niż j. polskim
macocha/ojczym ^b pasierbica pasierb ^c	<i>stiefmoeder/stiefvader</i> <i>stiefouder</i> lub coraz częściej <i>plusouder</i> <i>stiefdochter</i> <i>stiefzoon</i> <i>stiefkind</i>	nazwy neutralne, bez negatywnej konotacji „dodatkowy rodzic” - coraz częściej używane w tym znaczeniu znaczenie neutralne; prefiks- <i>stief</i> w stosunku do wszystkich „dodatkowych” członków rodziny „zrekonstruowanej” likwiduje wydźwięk pejoratywny
siostra przyrodnia brat przyrodni	<i>halfzus</i> <i>halfbroer</i>	„siostra w połowie” (od jednego z rodziców) „brat w połowie” (od jednego rodzica)
rodzina zrekonstruowana	<i>samengesteld gezin</i>	„wspólnie utworzona”
matka zastępcza (surogatka) opiekunka małego dziecka	<i>draagmoeder</i> <i>onthaalmoeder</i>	„matka nosząca w łonie dziecko dla kogoś innego” „ta, która zastępuje matkę małemu dziecku, np. w żłobkach domowych”

Tabela 1 (cd.)

związek homoseksualny	<i>homosexueel gezin (met twee mama's)</i> <i>homosexueel gezin met twee papa's</i>	„rodzina homoseksualna (z 2 mamami)” „rodzina homoseksualna (z 2 tatusiami)”
obcy, nietutejszy, nie rdzenny mieszkaniec	<i>allochtoon</i>	„ktoś kto urodził się w innym kraju/ lub pochodzi z innego kraju, lub rodzice pochodzą z innego kraju” pojęcie w języku potocznym uważa się za obraźliwe pojęcie używane tylko w specjalistycznej literaturze
rodowity, rdzenny mieszkaniec (tubylec, autochton)	<i>autochtoon</i>	
matka, ojciec rodzic, rodzice //////// ^d	<i>moeder, vader</i> <i>ouder, ouders</i> <i>meeouder</i>	rodzic „dodatkowy” w rodzinach zrekonstruowanych „wspólnie wychowujący dziecko”
język ojczysty	<i>moedertaal,</i>	„język matki” a nie ojczysty, przydatne w państwach o kulturowym zróżnicowaniu „ziemia ojców”
ojczyzna	<i>vaderland</i>	
przodkowie	<i>Voorouders</i>	„rodzina przed rodzicami” to również dziadkowie

Tabela 1 (cd.)

urlop macierzyński	<i>moederschapsverlof</i>	„urlop po urodzeniu lub adopcji dziecka przyznany matce”
urlop tacierzyński	<i>vaderschapsverlof</i>	„urlop po urodzeniu lub adopcji dziecka przyznany ojcu”
urlop „macierzyński”, „ojcowski”, wychowawczy	<i>ouderschapsverlof</i>	„urlop rodzicielski” (od narodzin dziecka do 12 roku życia dziecka) dla obojga rodziców
głowa rodziny państwo dobrobytu	<i>de goede huisvader vadertje staat</i>	„dobry ojciec domu” „opiekuńczy rząd państwa” pojęcie z wykorzystaniem znaczenia ojca jako opiekuna rodziny
mąż	<i>echtgenoot/ huwelijkspartner</i>	„oficjalny partner (po ślubie)”
żona	<i>echtgenote/ huwelijkspartner</i>	„partnerka po ślubie”
moja żona	<i>mijn vrouw</i>	„moja kobieta”
mój mąż	<i>mijn man</i>	„mój mężczyzna”
małżeństwo	<i>huwelijk</i>	„związek formalny dwojga ludzi (niezależnie od płci)”
związek nieformalny (konkubinat),	<i>ongehuwde samenwonende partners</i>	„niezalegalizowany związek wspólnie mieszkających partnerów obu lub jednej płci” neutralne znaczenie, potoczne (administracyjne) użycie
(moja) druga połówka (moja) ładniejsza połówka	<i>Levenspartner</i>	„partner życiowy” (pojęcie neutralne)

Tabela 1 (cd.)

rozwód (zakończenie małżeństwa ustanowione sądownie) separacja	<i>echtscheiding</i> <i>scheiding (van tafel en bed)</i>	„prawdziwy rozwód” zakończony wyrokiem sądu „rozwód od stołu i łóża” -pojęcie potocznie używane dla określenia nieformalnego rozwodu
opieka naprzemienna (bez ograniczenia praw rodzicielskich któregoś z rodziców)	<i>co-ouderschap</i>	„wspólne rodzicielstwo” - wspólna odpowiedzialność obojga rodziców za wychowanie dziecka po rozwodzie, pojęcie neutralne
rodzina zastępcza (adopcyjna)	<i>pleeggezin</i>	pojęcie neutralne dla obu typów rodziny w różnej konfiguracji
rodzice zastępczy, adopcyjni dziecko adoptowane	<i>pleegouders</i> <i>pleegkind</i>	prefiks <i>pleeg</i> stanowi o neutralnym znaczeniu wszystkich wyrazów bliskoznacznych

^a Pojęcie nie występuje w języku polskim

^b Brak odpowiednika w języku polskim

^c Brak odpowiednika w języku polskim

^d Pojęcie analogiczne do j. niderlandzkiego nie występuje w języku polskim

Źródło: opracowanie autorskie

6. Stereotypowy obraz Polaków w Niderlandach

Długotrwały charakter związków między Polską a Niderlandami nie oznacza, że kontakty te zaowocowały jednoznacznym i przyjaznym wizerunkiem Polaka w świadomości Belgów i Holendrów. Ten deficyt wiedzy o Polakach i Polsce znajduje oczywiście odzwierciedlenie w przesadnym wykorzystywaniu stereotypów, niestety najczęściej tych negatywnych, co stanowi swoistą konsekwencję niekorzystnej oceny zjawisk. Specyfika stereotypów narodowych

polega na tym, że żadna społeczność nie może zupełnie obyć się bez uprzedzeń lub utrwalonych przekonań na temat innych grup narodowych czy etnicznych. Taka tendencja do stereotypizacji wiąże się zasadniczo z podstawową skłonnością do upraszczania wiedzy dla zrozumienia otaczającej rzeczywistości. Ponadto podstawowe mechanizmy autostereotypizacji odgrywają ważną rolę w procesie kształtowania się tożsamości narodowej jednostki lub zbiorowości. Nie oznacza to jednak, że stereotypy narodowe mają charakter niezmienny, choć doświadczenie pokoleniowe wskazuje na ogromną trudność w ich obaleniu.

Realizacje filmowe w Niderlandach (Belgia i Holandia) przedstawiające postać Polaka świadczą o tym, że grupa etniczna naszych rodaków jest silnie reprezentowana w społeczności lokalnej. Można też zaryzykować twierdzenie, że obecność bohaterów z Polski jest nieprzypadkowa w większości wyselekcjonowanych realizacji. Wybrane filmy traktują o problemach współczesnego społeczeństwa, natomiast obecność Polaków w przestrzeni publicznej wykorzystywana jest do uleczenia relacji rodzinnych, wskazania kierunku działania lub rozwiązania trudnych sytuacji. Należy przy tym zaznaczyć, że w świadomości wielu Belgów i Holendrów Polska wciąż pozostaje krajem ultrakatolickim, zamieszkałym głównie przez konserwatyistów o prawicowych poglądach, co w zderzeniu ze społeczeństwem w Niderlandach może często szokować, szczególnie w zestawieniu z obserwowanym ograniczeniem swobód demokratycznych i etycznych oraz liberalnego stosunku Zachodu do aktualnych zjawisk takich jak aborcja, małżeństwa jedнопłciowe czy używanie narkotyków. Dlatego też Polska jest często postrzegana jako absolutne zaprzeczenie nowoczesnego państwa zachodniego, tym samym progresywnych wartości. Jednocześnie, w zależności od sytuacji, co potwierdza fabuła wybranych realizacji filmowych, Polska może być odbierana jako niezdołany bastion tradycji rodzinnych oraz jako panaceum na problemy społeczne nowoczesnego państwa.

1. **Thuis** (2001–2022) – serial telewizyjny, w którym Waldek Kosiński, hydraulik z Polski jest bohaterem drugoplanowym serialu. Polaka przedstawiono jako zasymilowanego obcokrajowca, męża Rose. Rola polskiego imigranta, choćby poprzez przypisany zawód wykonywany, jest mocno nacechowana stereotypami. Warto dodać, że postać jest grana przez aktora belgijskiego mówiącego bez akcentu typowego dla bloku wschodniego.

2. **Polonez** (2003) – telewizyjny film Nicole van Kilsdonk, który koncentruje się na romansie polsko-holenderskiej pary Hilde i Maćka. To jedyna niezaprzeczalnie „szczęśliwa” para w filmie, która od momentu zapoznania w warszawskiej windzie pozostaje ze sobą na dobre i złe. Jediną przeszkodą, która stoi na drodze ich całkowitemu szczęściu w Holandii, jest fakt, że Maciek jako wykwalifikowany dentysta nie może pracować w zawodzie, zatem zajmuje się (nielegalnym) zbiorem truskawek.
3. **Willy's & Marjetten** – seria komediowa (2006) stworzona na wzór brytyjskiego Monty Pythona, w całości poświęcona życiu grupy „niecywilizowanych”, polskich imigrantów w Belgii. Inspiracją do tego serialu są bezsprzecznie wszystkie uprzedzenia i głęboko zakorzenione stereotypy dotyczące już wtedy dobrze znanej grupy etnicznej, która od wielu wieków miała swoje miejsce w krajobrazie Belgii. Mężczyźni jako robotnicy najpierw w kopalniach, a następnie na budowach oraz kobiety- sprzątaczk.
4. **Shocking blue** (2010) w reżyserii Marka de Cloe to opowieść o dorastaniu rozgrywająca się na plantacji tulipanów w Bollenstreek, gdzie polski imigrant opiekuje się zaniedbanym holenderskim nastolatkiem.
5. **Lena** (2011) – dramat psychologiczny (holenderska produkcja wyreżyserowana przez belgijskiego reżysera Christophe'a van Rompaeya) opowiada o nastoletniej dziewczynie z Rotterdamu, którą łączy miłość i nienawiść do matki polskiego pochodzenia. Lena uwikłana zostaje w romans z przystojnym łobuzem Daanem oraz jego samotnym ojcem.
6. **Onder ons** (2011) – thriller psychologiczny w reżyserii Marco van Geffena opowiadający o perypetiach i nieszczęśliwych przejściach dwóch Polek (Ewy i Agaty), które podjęły pracę jako opiekunki do dzieci (*au pair*) niedaleko Amsterdamu.
7. **Oleg** (2019) – thriller psychologiczny o stosunkach pomiędzy mniejszościami etnicznymi w Belgii. Główny bohater to Łotysz, który poprzez zbieg nieszczęśliwych wypadków staje się nielegalnym emigrantem zarobkowym na usługach Andrzeja, typowego socjopaty. Reżyser filmu Juris Kursietis oparł swój scenariusz na prawdziwych historiach, a sylwetki bohaterów powstały na podstawie opowieści emigrantów wyzyskiwanych w różnych krajach Europy.

7. Rosnące znaczenie imigrantów

Jednym z obszarów, w których polskie (i inne wschodnioeuropejskie) postacie pełnią rolę ekranów projekcyjnych dla zachodnioeuropejskich filmowców, jest kwestia tożsamości płciowej, która jest często podejmowana w tradycyjny sposób. Ta silna identyfikacja z klasycznymi wzorcami płci wynika nie tylko z powszechnego postrzegania Europy Wschodniej jako mniej nowoczesnej w zakresie relacji damsko-męskich. Zróżnicowanie na płęć silną i słabą wydaje się poparte rzeczywistymi zadaniami, jakie zazwyczaj przyjmują na siebie polscy imigranci: mężczyźni są zatrudniani do cięższej pracy fizycznej (np. w sektorze budowlanym), a kobiety pracują w sektorze opieki i gospodarstwa domowego, co jednoznacznie wzmacnia ich związek z tradycyjną rolą matki. Z jednej strony omawiane tu filmy mogą być ściśle związane z (niewolnym od negatywnych stereotypów) sposobem przedstawiania polskich imigrantów (złota rączka, pracownik fizyczny, opiekunka do dzieci – „au pair”) w belgijskich i holenderskich mediach. Z drugiej strony innym obrazem wschodnioeuropejskich postaci jest wzorzec brutalnego kryminalisty przedstawiony chociażby w dramacie „Oleg” jako portret stereotypowy. Nie brakuje prześmiewczych przykładów, które wykorzystują stereotypy narodowe zakotwiczone od lat w świadomości społecznej. Najbardziej typowym jest serial w całości poświęcony grupie polskich imigrantów pt. „Willy i Marjettes” – silnie deformujący wizerunek Polaków, przedstawionych jako panów z wąsami, nie bardzo pojmujących zachodnią rzeczywistość, liczących każdy grosz.

Wybrane filmy, przedstawiające bohaterów z Polski, stanowią odpowiednie tło dla wielu współczesnych bolączek cywilizowanego świata. Otóż to nieszczęśliwe związki, rozbite rodziny, nieobecność matki, żony oraz niemoc współczesnego mężczyzny są przyczyną życiowych dramatów i porażek osobistych bohaterów, ale również konsekwencją emancypacji kobiet nowoczesnego świata Europy Zachodniej. Zjawisko zamiany tradycyjnych ról kobiety i mężczyzny w związkach charakteryzuje się utratą przez mężczyznę dominującej pozycji w rodzinie. Mężczyzna staje się obciążony swoją formą degradacji wyrażającej się najdobitniej poprzez feminizację przestrzeni domowej. W filmie „Polonez” poznajemy małżeństwo

przeżywające kryzys, ponieważ zostały zaburzone proporcje tradycyjnych ról przypisanych związkowi mężczyzny i kobiety, w tym wypadku kobieta dba o swoją karierę. W „Shocking blue” oraz dramacie „Lena” z kolei można zaobserwować samotność jednego z małżonków wynikającą z nieobecności żony i matki, opiekunki ogniska domowego. Ten brak ciepła rodzinnego odzwierciedla się również w dysfunkcyjnych relacjach międzypokoleniowych. Przykładem osobistego dramatu i nieszczęścia jest przedstawiona postać nastolatka, głównego bohatera filmu „Shocking blue”, który po nagłej śmierci przyjaciela, postanawia, mimo bardzo ograniczonych możliwości, zaopiekować się ciężarną przyjaciółką zmarłego. Nastoletni bohater wspierany jest przez drugoplanową postać filmu – polskiego imigranta – przejmującego rolę ojca. Tym samym Polak wypełnia lukę w rodzinie niderlandzkiej. W mgnieniu oka miejsce pracy Polaka – ogrodnika zamienia się w alternatywny „dom”, w którym młody Holender opiekuje się ciężarną przyjaciółką. Film „Shocking blue” jest swoistym odwróceniem znanej sytuacji imigrantów, którzy zazwyczaj po przyjeździe do nowego kraju przyjmowani są przez mieszkańców natywnych; tym razem to polski imigrant otwiera swój dom dla wysiedlonego holenderskiego nastolatka. Natomiast w dramacie „Lena” holenderski bohater to zbuntowany nastolatek, który zaniedbuje szkołę i zostaje uwikłany w świat przestępczości zorganizowanej. Jego owdowiały ojciec nie stanowi oparcia dla syna, dlatego ich relacje stają się bardzo napięte. Lena, która pracuje jako pomoc, podejmuje próby przywrócenia harmonii w tej rodzinie dysfunkcyjnej. Dziewczyna liczy jednocześnie, że jej matka polskiego pochodzenia, będzie mogła związać się z wdowcem, aby stworzyć szczęśliwy dom. Nieszczęśliwie jednak to Lena, wbrew swej woli, zostaje ulubienicą nie tylko młodzieńca, ale i owdowiałego mężczyzny.

W wybranych filmach można zauważyć, iż polskim bohaterom emigracyjnym przypisuje się ściśle określoną funkcję narracyjną. Przywołując w sytuacjach kryzysowych bohatera, imigranta, stojącego na najniższym szczeblu drabiny społecznej, poddaje się ocenie wartości przekładające się na szczęście rodzinne i osobiste. Zdesperowani bohaterowie filmowi często w sytuacjach bezradnych poszukują rozwiązań w podstawowych czynnościach, np. mężczyźni zwracają się ku pracy fizycznej, a bohaterki w celu poprawy sytuacji, poświęcają swoje ambicje dla rodziny i opieki nad naj-

bliższymi. Polskę, jak i inne kraje z bloku wschodnioeuropejskiego, wykorzystuje się w antycywilizacyjnym dyskursie, o czym świadczą liczne badania nad tzw. euroorientalizmem, prowadzone w ciągu ostatniego ćwierćwiecza (m.in. przez Wolff 1994, Adamovsky 2006 i Van Heuckelom 2009). Można zatem założyć, że polscy imigranci przedstawieni w belgijskich i holenderskich filmach mogą być wykorzystywani jako środek do przeprowadzenia diagnozy współczesnych relacji społecznych. Ponadto przybysz ze Wschodu może być oceniany w zależności od potrzeby sytuacji negatywnie lub pozytywnie, czyli jako niecywilizowany twór, którego trzeba oswoić lub wypędzić, albo jako nieskalane ucieleśnienie szlachetnych, tradycyjnych cnót i wartości, (potencjalnego) nośnika cech i wartości, które utracił rzekomo cywilizowany świat. Szczególnie w przypadku portretów polskich bohaterów w ostatnich europejskich filmach godność polskiego imigranta wyraźnie przeważa nad jego rzekomą dzikością. Jeśli umieścimy omawiane tu filmy fabularne w szerszej perspektywie europejskiej, podejście holenderskie wydaje się przebiegać równoległe do funkcji narracyjnej przypisanej w innych kontekstach polskim bohaterom: podczas gdy polscy emigranci byli nadal przedstawiani jako antybohaterowie w czasie zimnej wojny i tuż po niej. Nowo odkryta wartość polskiego imigranta na Zachodzie utrwalała się obrazem postaci energicznych, zrównoważonych fizycznie i psychicznie „rozwiązujących problemy”, którzy mogliby tchnąć „nowe życie” w konającą i moralnie zdegenerowaną Zachód (Heuckelom 2013).

8. Język neutralny – inkluzywny

Przyjmując, że każdy język odzwierciedla postawy, zachowanie i sposób postrzegania rzeczywistości oraz wywiera na nie silny wpływ, równouprawnienie płci próbowano osiągnąć poprzez stosowanie, już od lat 80. XX w., języka pozbawionego elementów wskazujących na dyskryminację płciową, inaczej zwanego równościowym lub neutralnym płciowo, w którym nie ma przywilejów i który nie utrwała uprzedzeń wobec żadnej płci. To rozpowszechnione zjawisko oddziałujące na komunikację

w poszczególnych dziedzinach i sferach życia zwane jest również językiem inkluzywnym:

Język neutralny płciowo to ogólne określenie służące zdefiniowaniu języka pozbawionego znamion seksizmu, języka, który jest inkluzywny lub równościowy. Celem języka neutralnego płciowo jest unikanie wyboru słów, które można interpretować jako tendencyjne, dyskryminujące lub poniżające, ponieważ sugerują wyższość jednej płci nad drugą. Stosowanie równościowego i inkluzywnego języka pomaga także ograniczyć stereotypy płciowe, wspiera rozwój społeczny i przyczynia się do osiągnięcia równouprawnienia płci (źródło: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/151780/GNL_Guidelines_EN.pdf).

Użycie języka inkluzywnego może być panaceum dla zbyt często posługiwania się uprzedzeniami definiowanymi przez słownik języka polskiego PWN jako *nieuzasadniony, negatywny stosunek do kogoś lub czegoś*. Przykładem może być obowiązująca strategia komunikacji w Lowanium, w różnorodnym kulturowo środowisku, gdzie obowiązują zasady niedyskryminacji w języku skutkujące adekwatnymi działaniami urzędowymi (np. tłumaczenia oficjalnych dokumentów/ważnych komunikatów na kilka największych języków społeczności oraz na j. angielski). Działania takie prowadzą do inkluzji (włączenia) wszystkich do życia we wspólnocie poprzez komunikacje przygotowane w kilku najbardziej reprezentatywnych językach (m.in. niderlandzkim, angielskim, arabskim, polskim, chińskim) oraz zgodnie z założeniami języka inkluzywnego, czyli z zastosowaniem różnych strategii zależnie od struktury gramatycznej danego języka do osiągnięcia pożądanego celu.

W ostatnich dekadach obserwuje się również zabiegi wdrażające język neutralny, co odzwierciedlają wytyczne według których pracują organizacje na różnych szczeblach, np. instytucje międzynarodowe i europejskie (Parlament Europejski, Organizacja Narodów Zjednoczonych, Międzynarodowa Organizacja Pracy, itd.), również stowarzyszenia branżowe, uniwersytety oraz agencje informacyjne dopasowały wytyczne dotyczące używania języka pozbawionego seksizmu do swoich działań. Można tę tendencję zobrazować poniższą tabelą:

Tabela 2 - Języki oraz strategie językowe

Języki, w których występuje rodzaj naturalny (np. duński, angielski i szwedzki)	– rzeczowniki osobowe są przeważnie neutralne płciowo, ale zaimki osobowe są nacechowane płciowo. Najczęściej używaną strategią językową jest neutralizacja.	* <i>chairman</i> zastępuje <i>chair</i> lub <i>chairperson</i> , * <i>policeman</i> (<i>policewoman</i>) zastępuje <i>police officer</i> , * <i>spokesman</i> zastępuje <i>spokesperson</i>
Języki, w których występuje rodzaj gramatyczny (np. niemiecki, niderlandzki, języki romańskie i słowiańskie)	– każdy rzeczownik ma rodzaj gramatyczny, a rodzaj zaimka osobowego odpowiada rodzajowi rzeczownika. Z punktu widzenia leksyki praktycznie niemożliwe jest utworzenie form neutralnych płciowo na bazie słów już istniejących, dlatego obserwuje się feminizację wyrazów zwłaszcza w kontekście zawodowym, (np. nazwy stanowisk zajmowanych przez kobiety).	*żeńskie odpowiedniki, coraz częściej stosowane do funkcji w r.m. (np. <i>przewodnicząca</i> , <i>ministra</i> , <i>kanzlerin</i> , <i>présidente</i> , <i>sénatrice...itd.</i>) *zastępowanie uniwersalnego r.m. podwójnymi formami desygnującymi adresatów *stosowanie tylko r.m. w l.mn. nie jest już jedyną normą

Opracowanie własne zgodne z wytycznymi dot. języka inkluzywnego Parlamentu europejskiego, źródło: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/151780/GNL_Guidelines_EN.pdf

9. Język niestygmatyzujący a poprawność polityczna

Powszechne użycie stereotypów ograniczone jest jednakże poprzez inne zjawisko, powstałe dla przeciwstawienia się lub choćby zminimalizowania mowy nienawiści, którą definiuje⁴ się jako wypowiedź zawierają elementy wyszydzące, poniżające osobę lub grupy osób ze względu na ich cechy takie, jak np. płeć, kolor skóry, wyznanie, niepełnosprawność. Rolę ograniczającą stygmatyzację ma

⁴ Definicja według Wielkiego Słownika Języka Polskiego

pełnić tzw. *poprawność polityczna*, według słownika języka polskiego PWN stanowi o *unikaniu wypowiedzi lub działań, które mogłyby urazić jakąś mniejszość, np. etniczną, religijną lub seksualną*. Dlatego też z jednej strony obraz rzeczywistości oraz dopasowany do tego kod językowy będzie wyznaczał stereotyp i powszechne użycie go w różnych kręgach kulturowych i językowych, natomiast z drugiej, poprawność polityczna będzie stała na straży, aby język wyrażający obraz świata jego użytkownika, nie ograniczał się do utartych lub nieprawdziwych uproszczeń, często raniących inne osoby lub grupy społeczne. Ciekawostką może być fakt, iż sam termin „poprawność polityczna” pojawił się dopiero w latach 70. XX wieku, kiedy w Stanach Zjednoczonych rozgorzała publiczna debata dotycząca wytycznych dla twórców na temat sposobu opisywania niektórych zjawisk, aby unikać stygmatyzowania. Instrukcje te dotyczyły głównie języka debaty o kwestiach mniejszościowych i miały na celu przeciwdziałanie dyskryminacji i znieważaniu oraz walkę ze stosowaną w narracji mową nienawiści. Wytyczne te zyskały szybko opinię działań w imię *political correctness*, która była oczywistą odpowiedzią na tego typu dialektykę koncentrującą się głównie wokół zagadnień mniejszości rasowych, seksualnych czy równouprawnienia kobiet. Koncepcja budziła spore kontrowersje, gdyż dotyczyła kwestii zbyt oczywistych, m.in. sposobu wypowiedzi wynikający z kultury osobistej, taktu, a przede wszystkim z etykiety językowej. Dopatrywano się także, w instrukcjach dotyczących poprawności politycznej, próby kształtowania świata poprzez język. Dlatego też od początku istnienia tego zjawiska termin „poprawność polityczna” używany był najczęściej w sensie pejoratywnym.

W ślad za językoznawcami oraz badaczami języka i kultury zakłada się, iż język jest nie tylko najdoskonalszym sposobem komunikowania się pomiędzy ludźmi, ale także pełni znaczącą rolę znakomitego instrumentu w poznaniu i postrzeganiu świata. Można założyć, że możliwości językowe jednostki lub zbiorowości określają granice światopoglądu. Ponadto język wpływa bardzo znacząco na zachowanie jednostki lub zbiorowości oraz kształtuje międzyludzkie relacje, gdyż przechowuje tradycje kulturowe, poszczególne systemy wartości i normy moralne wypracowane przez odpowiednią społeczność (por.: Kołodziejek, 2015). Mimo iż każdy język opiera się na stereotypach, jakkolwiek definiują one świat w sposób niepełny, to jednak zazwyczaj są używane na co dzień, niezależnie od używanego kodu.

Należy jednak podkreślić, że stereotypy odwzorowujące niejako wiedzę społeczną istnieją w każdym języku, a użycie całego bogactwa stereotypów zależy od potrzeby, reakcji na otaczający nas świat oraz od zjawisk, z jakimi mamy do czynienia na co dzień. Aby w pełni zrozumieć proces stereotypizacji, należy uznać, że stereotypy stają się nierozłączną strukturą społeczną, wspólną dla wszystkich ludzi należących do tej samej kultury.

10. Wnioski

W niniejszym artykule wykorzystano analizę koncepcji obrazu rzeczywistości i stereotypów narodowościowych oraz wpływu poprawności politycznej na postrzeganie świata, a także przeanalizowano materiał filmowy oraz językowy zawierający określenia i wyrażenia z języka codziennego w środowisku wielokulturowym Niderlandów. Wskazano również zadania mające na celu obalenia uprzedzeń narodowych oraz zmniejszenia powszechności mowy nienawiści w przestrzeni publicznej. Ponadto przywołując stereotyp Polaka za granicą podkreśla się, że poprawność polityczna na poziomie języka nie powinna ograniczać się tylko do unikania deprecjujących słów i wyrażeń w przestrzeni społecznej lub zastępowania ich określeniami neutralnymi, lecz powinna raczej zmodyfikować sposób myślenia o kulturze, odrębności i człowieku, tym samym sprowadzając je do poziomu potoczności.

Chroniąc grupy uznane za społecznie słabsze, czyli mniejszości etniczne, rasowe, religijne, seksualne, zwolennicy poprawności politycznej twierdzą, że przynależność do tych grup zasadniczo determinuje tożsamość człowieka, co nie jest prawdą. Ta przynależność stanowi tylko jedną z wielu determinant społecznych i psychologicznych człowieka. Dlatego właśnie określanie członków tych grup wyłącznie lub stale przez tę przynależności czyni im krzywdę. Redukuje do jednego tylko wymiaru życiowego, do ich wyznania, rasy, seksualizmu. Tymczasem polityka poprawności z jednej strony domaga się usuwania stereotypów z języka, z drugiej eksponuje ten jeden wymiar człowieczeństwa, używa go jako uzasadnienia specjalnych wymagań i uzyskiwania lub przyznawania przywilejów. Zmusza użytkowników języka do nieustannego zajmowania się szu-

kaniem określić nobiletujących mniejszości lub arbitralnie narzuca nazwy wymyślone przez siebie (Cegiela, 2015).

Świat współczesny, etnicznie różnorodny, potrzebuje zróżnicowanych i dopasowanych do okoliczności strategii dla odrzucenia uprzedzeń i stereotypów negatywnych oraz stworzenia pomostu pomiędzy nową, cywilizowaną rzeczywistością a utartymi, często ogólnymi i niesprawiedliwymi wzorcami. Zasady etykiety dyktują czego powinno się unikać, a co jest społecznie dozwolone. Nie należy jednak traktować tych zasad jako nienaruszalnego dekalogu, gdyż łatwo można wtedy zafałszować pewne fragmenty rzeczywistości, zapominając o obiektywnych obserwacjach. Dlatego ciągła ucieczka od stereotypów a tym samym stosowanie nadmierne poprawności politycznej nie służy prawdzie obiektywnej, nawet w środowisku bardzo zróżnicowanym etnicznie w Królestwie Belgii. Przykładem wyważonej równowagi pomiędzy jednym zjawiskiem a drugim może być Lowanium, gdzie kalejdoskop kolorów, kultur i języków doskonale współgra w społeczeństwie lokalnym przepelnionym szacunkiem dla każdego jej elementu. Prawo do kultuwowania swoich tradycji narodowych i języka wzmacnia przynależność do wspólnoty etnicznej, ale jednocześnie pozwala współdziałać w doskonałej symbiozie z innymi członkami społeczeństwa różnorodnego kulturowo i językowo.

Dzięki dostępnej literaturze oraz badaniom dowiadujemy się, że po wieloletnich próbach zdefiniowania sytuacji różnorodności kulturowej w różnych kontekstach poprawności politycznej, przyjmuje się, iż nie należy piętnować języka z jego zasobem leksykalnym, lecz niewłaściwe jego użycie do porządkowania świata za pomocą etykietowania, stereotypizowania lub wykluczania. Należałoby zatem zweryfikować najpierw sferę przekonań, których konsekwencją są działania językowe, nie zaś poszczególne słowa (por.: Cegiela, 2015).

Bibliografia

- Anusiewicz J. (1999), *Problematyka JOS w poglądach niektórych językoznawców i filozofów niemieckich XX wieku*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 261–289.
- Bartmiński J. (1999), *Słowo wstępne*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 7–14.
- Bartmiński J., Panasiuk J., (2001), *Stereotypy językowe, Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin.

- Bartmiński J. (2006), *O pojęciu językowego obrazu świata*, [w:] *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin, s. 11–21.
- Bartmiński J. (2007), *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin, s. 53–111.
- Bartmiński J., Niebrzegowska S., Nycz R., (2004), *Punkt widzenia w tekście i w dyskursie*, Lublin.
- Bertels M. (2009), *Het effect van stereotypen in advertenties op de attitudes van mannen en vrouwen*, (dostęp: https://books.google.be/books/about/Het_effect_van_stereotypen_in_advertenti.html?id=tHXvQEACAAJ&redir_esc=y).
- Cegięła A. (2015), *Słowa niebezpieczne i niepożądane w przestrzeni społecznej. Etyka słowa a poprawność polityczna*, (dostęp: <http://oes.uw.edu.pl/2015/01/26/slowa-niebezpieczne-i-niepozadane-w-przestrzeni-spoecznej-etyka-slowa-a-poprawnosc-polityczna/>).
- Felten H., Taouanza I., Broekroelofs R., (2018), *Les over vooroordelen en stereotypen op school: is bewustwording wel echt de eerste stap?* (dostęp: <https://www.kis.nl/artikel/les-over-vooroordelen-en-stereotypen-op-school-bewustwording-wel-echt-de-eerste-stap>).
- Grzegorzczkova R. (1999), *Pojęcie językowego obrazu świata*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 39–46.
- Izdzikowska U, (2019), *Dit vinden Polen in Nederland van de heersende stereotypen*, (dostęp: [Dit vinden Polen in Nederland van de heersende stereotypen - OneWorld](https://www.oneworld.nl/nieuws/2019/03/14/dit-vinden-polen-in-nederland-van-de-heersende-stereotypen))
- Język, dyskurs, społeczeństwo: zwrot lingwistyczny w filozofii społecznej* (2009), red. L. Rasiński, Warszawa.
- Językowa kategoryzacja świata* (1996), red. R. Grzegorzczkova, A. Pajdzińska, Lublin.
- Język telewizyjny VRT, (dostęp: <https://vrttaal.net/taaladvies-spelling/stereotiep-stereotype>).
- Kołodziejek E., (2015), *Etyczność języka w komunikacji - Etyka języka (etykajęzyka.pl)*
- Maćkiewicz J. (1999), *Wyspa – językowy obraz wycinka rzeczywistości*, [w:] *Językowy obraz świata*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 47–56.
- Markiewicz A. (2014), *Twórcze wykorzystanie stereotypu a językowa wizja świata*, s. 231-239, (dostęp: <https://dspace.uni.lodz.pl/xmlui/handle/11089/27550>).
- Olszak M. (2006), *Wpływ stereotypów na relacje społeczne : podział, mechanizmy powstawania i funkcje stereotypów*, *Pedagogika filozoficzna on-line*, Tom I, s. 91-99, (dostęp: <https://bazhum.pl/bib/article/394355/>).
- Parlament Europejski, wytyczne dot. języka inkluzywnego, (dostęp: https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/151780/GNL_Guidelines_EN.pdf).
- Piquera E., (2019), *De Poolse school in Vlaanderen*, (dostęp: [Brocade Desktop: irua \(uantwerpen.be\)/ https://doc.anet.be/docman/docman.phtml?file=.irua.0a8817.15647](https://www.brocade.be/docman/docman.phtml?file=.irua.0a8817.15647)).
- Putnam H. (1998), *Znaczenie wyrazu „znaczenie”*, [w:] H. Putnam, *Wiele twarzy realizmu i inne eseje*, Warszawa, s. 93–184.
- Rada Języka Polskiego, (2015), *Stereotypy i uprzedzenia językowe w Europie*, (dostęp: https://rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1566:stereotypy-i-uprzedzenia-jezykowe&catid=109&Itemid=59)
- Rada Unii Europejskiej, *Komunikacja inkluzywna*, (dostęp: [en_brochure-inclusive-communication-in-the-gsc.pdf \(europa.eu\)](https://www.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/brochure_inclusive_communication_in_the_gsc)).
- Tokarski R., (2001), *Słownictwo jako interpretacja świata, Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin.
- Tokarski R., (1993), *Słownictwo jako interpretacja świata*. W zbiorze: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. T. 2.*, s. 358.
- Van Heuckelom K., (2008), *Złodziej i złote rączki. Polskie stereotypy w Niderlandach*, (dostęp: [https://www.bazhum.muzhp.pl/media/files/Postscriptum_Polonistyczne/Postscriptum_Polonistyczne-r2008-t-n1\(1\)/Postscriptum_Polonistyczne-r2008-t-n1\(1\)-s101-114/Postscriptum_Polonistyczne-r2008-t-n1\(1\)-s101-114.pdf](https://www.bazhum.muzhp.pl/media/files/Postscriptum_Polonistyczne/Postscriptum_Polonistyczne-r2008-t-n1(1)/Postscriptum_Polonistyczne-r2008-t-n1(1)-s101-114/Postscriptum_Polonistyczne-r2008-t-n1(1)-s101-114.pdf))
- Van Heuckelom K., (2015), *In Holland staat een huis. De uitbeelding van Poolse immigranten in recente Nederlandse speelfilms*, (dostęp: <https://www.aup-online.com/content/journals/10.5117/IN2015.2.HEUC>).

The stereotypic image of a Pole in the Netherlands versus political correctness

Keywords

stereotype, linguistic worldview, political correctness, inclusive/neutral language

Summary

The notion of stereotype appears as a part of the linguistic picture of the world. Consequently, the concept of the linguistic picture of the world, which still remains largely undefined, presents a specific reality, as well as the ontological status of the linguistic world model. Therefore, it is also crucial to specify the multi-layer and multi-aspectual components, which the linguistic picture of the world contains. Stereotypes appear as an automatically activated component of our knowledge on reality. In Belgium and Netherlands (like in Poland) there are functioning a lot of stereotypes, mainly issued from the past. However, still today, many years after the Poland accession to the EU, Polish image is created by the conventional image of building workers and cleaners. The best solution to avoid offense or disadvantage to members of particular groups in society, could be a political correctness and the „inclusive language“.